

MAKTABGA TAYYORGARLIKDA MTT VA BOSHLANG‘ICH MAKTAB PEDAGOGLARI HAMKORLIGI: UZVIY TA’LIMNI TA’MINLASH MEXANIZMLARI

N.Abdusamatova NamDPI dotsenti

D.Abdulhamodova NamDPI magistranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23186259>

Bolani maktabga tayyorlash jarayoni maktabgacha ta’lim tashkilotida amalga oshiriladigan alohida pedagogik faoliyat bilan cheklanmaydi. Uning samaradorligi keyingi ta’lim bosqichi, ya’ni boshlang‘ich maktab bilan mazmuniy, metodik va tashkiliy uzviylikning qay darajada ta’minlanganiga ham bog‘liq. Shu sababli MTT va boshlang‘ich maktab pedagoglari o‘rtasidagi hamkorlikni bir martalik tadbirlar doirasidan chiqarib, uzluksiz kasbiy-pedagogik jarayon sifatida tashkil etish muhimdir.

O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonunida maktabgacha ta’lim va tarbiyaning asosiy vazifalaridan biri bolalarni har tomonlama rivojlantirish hamda ularni boshlang‘ich ta’limga tayyorlash bilan bog‘langan [1]. Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti esa bolaning rivojlanish sohalari va umumiy kompetensiyalarini izchil shakllantirishga yo‘naltirilgan [2]. Bu holat MTT va boshlang‘ich ta’lim o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlashni pedagogik tizimning muhim tarkibiy qismi sifatida qarash imkonini beradi.

Maktabga o‘tish jarayonida pedagoglararo hamkorlikning asosiy maqsadi maktabgacha ta’limdagi rivojlantiruvchi tajriba bilan boshlang‘ich ta’limdagi o‘quv faoliyati o‘rtasida izchil bog‘lanishni ta’minlashdan iborat.

MTT pedagogi bolaning maktabgacha davrda shakllangan individual xususiyatlari, qiziqishlari, muloqot usullari, mustaqillik darajasi va faoliyatga munosabati haqida amaliy tajribaga ega. Boshlang‘ich sinf pedagogi esa bolaning keyingi ta’lim bosqichida duch keladigan yangi talablar, o‘quv faoliyatining tashkil etilishi va maktab muhitining xususiyatlarini yaxshi biladi.

Shu sababli ushbu ikki professional tajribaning o‘zaro almashinuvi bolaga qo‘yiladigan talablarning izchilligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Birinchi yo‘nalish — kasbiy axborot almashinuvi

Pedagoglararo hamkorlikning dastlabki shakli kasbiy axborot almashinuvidir. Bunda MTT pedagogi bolaning rivojlanish dinamikasi, qiziqishlari, faoliyatdagi ishtiroki, muloqot xususiyatlari va mustaqillik darajasi haqida umumiy pedagogik ma’lumotlarni taqdim etadi.

Boshlang‘ich sinf pedagogi esa maktab ta’limida bolaning duch keladigan yangi faoliyat talablari, kun tartibi, o‘quv topshiriqlarining xususiyatlari va ijtimoiy muhit haqida MTT pedagoglariga ma’lumot beradi.

Bunday axborot almashinuvi bolaning maktabga o‘tishida “keskin o‘zgarish” emas, balki oldingi tajribaga tayangan holda yangi faoliyatga bosqichma-bosqich kirib borishini ta’minlashga yordam beradi.

Ikkinchi yo‘nalish — qo‘shma metodik muloqot

MTT va boshlang‘ich maktab pedagoglarining metodik muloqoti ta’lim bosqichlari o‘rtasidagi mazmuniy uzviylikni ta’minlashning muhim vositasidir.

Qo‘shma metodik seminar va davra suhbatlarida quyidagi masalalarni muhokama qilish mumkin:

28.09.2026

- bolaning maktabga psixologik va pedagogik tayyorgarligi;
- mustaqil faoliyat ko‘nikmalarini rivojlantirish;
- muloqot va hamkorlik ko‘nikmalari;
- topshiriqni tinglash va bajarish;
- o‘rganishga motivatsiyani qo‘llab-quvvatlash;
- o‘z xatti-harakatini boshqarish;
- diqqat va ishchi xotirani rivojlantirish;
- yangi vaziyatga moslashish;
- maktab muhitiga kirish jarayonini yengillashtirish.

Bunday metodik muloqot natijasida pedagoglar bolaning maktabga tayyorgarligini faqat akademik bilimlar bilan emas, balki uning faoliyatga tayyorligi va rivojlanish jarayonlari bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqadilar.

Uchinchi yo‘nalish — maktabga o‘tish xaritasini ishlab chiqish

Pedagoglar hamkorligining samarali shakllaridan biri bolaning maktabga o‘tish jarayonini aks ettiruvchi **“maktabga o‘tish xaritasi”**ni ishlab chiqishdir.

Mazkur xaritada bolaning maktabga kirishi bilan bog‘liq asosiy rivojlanish yo‘nalishlari belgilanadi. Jumladan:

kognitiv tayyorgarlik → kommunikativ tayyorgarlik → ijtimoiy-emotsional tayyorgarlik → mustaqillik → motivatsion tayyorgarlik → neyrokognitiv tayyorgarlik.

Neyrokognitiv tayyorgarlik doirasida bolaning ko‘rsatmani tinglashi va eslab qolishi, diqqatini faoliyatga yo‘naltirishi, navbat kutishi, qoidalarga rioya qilishi, vaziyat o‘zgarganda moslasha olishi va o‘z faoliyatini nazorat qilishiga e‘tibor qaratiladi.

Bunda pedagogik kuzatuv bolaning “tayyor yoki tayyor emasligini” keskin ajratish uchun emas, balki unga qanday yordam zarurligini aniqlash uchun xizmat qiladi.

To‘rtinchi yo‘nalish — maktab muhitiga moslashtiruvchi qo‘shma tadbirlar

Maktabgacha yoshdagi bolalarning maktab muhitiga oldindan moslashishida MTT va boshlang‘ich maktab pedagoglarining qo‘shma faoliyati muhim ahamiyatga ega.

Bunday tadbirlarga:

- boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining MTTga tashrifi;
 - bolalarning maktabga ekskursiyasi;
 - maktab kutubxonasi bilan tanishish;
 - boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan uchrashuv;
 - qo‘shma kitobxonlik tadbirlari;
 - ijodiy loyihalar;
 - “Maktab bilan tanishamiz” kunlari;
 - o‘yin asosidagi maktabga moslashuv mashg‘ulotlari
- kirishi mumkin.

Mazkur faoliyatlar bolaning maktab haqidagi tasavvurini aniqroq shakllantirishga, yangi muhitga nisbatan ijobiy munosabatni rivojlantirishga va noma’lum vaziyat bilan bog‘liq noaniqlikni kamaytirishga yordam beradi.

Beshinchi yo‘nalish — pedagogik kuzatuv va tajriba almashinuvi

MTT va boshlang‘ich maktab pedagoglari hamkorligida pedagogik kuzatuv alohida o‘rin tutadi. MTT pedagogi bolaning maktabga tayyorgarlik jarayonidagi rivojlanish dinamikasini kuzatsa, boshlang‘ich sinf pedagogi maktab sharoitidagi moslashuv jarayonini kuzatadi.

Bu ikki turdagi kuzatuv natijalarini metodik jihatdan muhokama qilish keyingi pedagogik yondashuvlarni takomillashtirishga yordam beradi.

Ayniqsa, bolaning topshiriqni mustaqil bajarishi, ko‘rsatmani eslab qolishi, diqqatini saqlashi, tengdoshlari bilan hamkorlik qilishi, faoliyatni yakunlashga intilishi va yangi qoidaga moslasha olishi kabi ko‘rsatkichlarga e‘tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Maktabga o‘tish jarayonida bolaning neyrokognitiv tayyorgarligi ham MTT va boshlang‘ich maktab pedagoglari uchun umumiy pedagogik e‘tibor obyekti bo‘lishi mumkin.

Bunda ishchi xotira, diqqatni boshqarish, tormozlovchi nazorat, kognitiv moslashuvchanlik va o‘zini boshqarish kabi jarayonlar muhim ahamiyatga ega.

Masalan, MTTda bola ikki-uch bosqichli ko‘rsatmalarni bajarishga, hikoya voqealarini ketma-ket joylashtirishga, qoidali o‘yinlarda navbat kutishga va qoida o‘zgarganda faoliyatini moslashtirishga o‘rgatilishi mumkin. Boshlang‘ich maktabda esa ushbu ko‘nikmalar o‘quv topshiriqlarini bajarish, dars qoidalariga rioya qilish, topshiriqni mustaqil rejalashtirish va faoliyatni nazorat qilish jarayonida davom ettiriladi.

Shunday qilib, MTTdagi rivojlantiruvchi faoliyat bilan maktabdagi o‘quv faoliyati o‘rtasida ichki pedagogik bog‘liqlik yuzaga keladi.

Pedagoglararo hamkorlikni quyidagi mexanizmlar asosida tizimlashtirish mumkin:

1. Axborot-kommunikativ mexanizm — pedagoglar o‘rtasida bolaning rivojlanishi va ta’limiy ehtiyojlari haqida kasbiy axborot almashish.

2. Metodik mexanizm — qo‘shma seminar, davra suhbat, ochiq mashg‘ulot va metodik uchrashuvlar orqali pedagogik tajriba almashish.

3. Tashkiliy mexanizm — maktabga tashrif, qo‘shma tadbirlar, loyihalar va moslashtiruvchi faoliyatlarni rejalashtirish.

4. Diagnostik-kuzatuv mexanizmi — bolaning rivojlanish dinamikasi va maktabga moslashish jarayonini pedagogik kuzatish.

5. Integrativ mexanizm — MTTda shakllangan bilim, ko‘nikma va faoliyat usullarining boshlang‘ich ta’limda davom ettirilishini ta’minlash.

Mazkur mexanizmlar birgalikda qo‘llanilganda MTT va maktab o‘rtasidagi hamkorlik alohida tadbirlar majmuasi emas, balki uzviy pedagogik tizim sifatida shakllanadi.

Xalqaro tajriba va uning pedagogik ahamiyati

UNESCO tomonidan maktabga o‘tish jarayoniga oid xalqaro tajribalar tahlilida ta’lim bosqichlari o‘rtasidagi uzviylik, pedagogik yondashuvlarning izchilligi va bolani yangi ta’lim muhitiga moslashtirishga yo‘naltirilgan hamkorlik muhim yo‘nalishlar sifatida ko‘rsatiladi [4].

Shuningdek, UNESCOning 2022-yilgi Toshkent deklaratsiyasida erta bolalik davridagi ta’lim va tarbiyani transformatsiya qilish, bolalar uchun uzluksiz va sifatli ta’lim imkoniyatlarini ta’minlash, ta’lim jarayonining turli subyektlari hamkorligini kuchaytirish masalalariga e‘tibor qaratilgan [5].

Mazkur xalqaro yondashuvlar O‘zbekiston sharoitida MTT va boshlang‘ich maktab pedagoglari o‘rtasidagi hamkorlikni yanada tizimli tashkil etish uchun metodologik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimi sharoitida MTT va boshlang‘ich maktab pedagoglari hamkorligini quyidagi izchillikda tashkil etish mumkin:

Kasbiy axborot almashinuvi → qo‘shma metodik muloqot → maktabga o‘tish xaritasini ishlab chiqish → qo‘shma moslashtiruvchi faoliyat → pedagogik kuzatuv → natijalarni muhokama qilish → keyingi pedagogik yordamni belgilash.

28.09.2026

Ushbu modelning muhim jihati shundaki, unda bolaning maktabga tayyorgarligi faqat MTT zimmasidagi vazifa sifatida qaralmaydi. Aksincha, maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim pedagoglari o‘rtasida kasbiy mas’uliyat va pedagogik tajriba almashinuvi ta’minlanadi.

Maktabga tayyorgarlikda MTT va boshlang‘ich maktab pedagoglari hamkorligi bolaning ta’lim bosqichlari o‘rtasidagi uzviyligini ta’minlovchi muhim pedagogik mexanizmdir. Bunday hamkorlikni maktabga tashrif, bayram yoki alohida tadbirlar bilan cheklash yetarli emas. Uni kasbiy axborot almashinuvi, qo‘shma metodik muloqot, maktabga o‘tish xaritasini ishlab chiqish, pedagogik kuzatuv va qo‘shma rivojlantiruvchi faoliyatlarni qamrab oluvchi tizim sifatida tashkil etish maqsadga muvofiq.

Ayniqsa, bolaning kognitiv, kommunikativ, ijtimoiy-emotsional va neyrokognitiv tayyorgarligini ta’lim bosqichlari kesimida izchil qo‘llab-quvvatlash MTT va maktab o‘rtasidagi haqiqiy pedagogik uzviylikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida: O‘RQ-595-son Qonun. – 2019-yil 16-dekabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida: 802-son qaror. – 2020-yil 22-dekabr.
3. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur Bo‘stoni, 2013. – 288 b.
4. UNESCO. Outcomes of Good Practice in Transition Processes for Children Entering Primary School. – Paris: UNESCO, 2006.
5. UNESCO. Tashkent Declaration and Commitments to Action for Transforming Early Childhood Care and Education. – Paris: UNESCO, 2022.
6. Qodirova F.R., Qodirova Sh.R., Toshpo‘latova Sh.Q. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. – Toshkent, 2019.
7. Salayeva M.S., Shomuratova S.Q., Urazova N.G., Ro‘zmetova M.O. Maktabgacha ta’lim tashkiloti va oila hamkorligi. – Toshkent: Bookmany print, 2025. – 198 b.